

Al zo'n 25 jaar legt Naomi Klein als geen ander de harde werkelijkheid achter onze cultuur en politiek bloot. In haar internationale bestsellers schrijft ze over de gevolgen van branding, van bezuinigingen, en van de uitbuiting van de planeet op onze samenleving en op onze ziel. Haar nieuwe boek brengt alles waar ze tot nu toe over schreef bij elkaar.

Dubbelganger is persoonlijker. Met humor en zelfinzicht doet Klein verslag van haar groeiende obsessie met een andere publieke intellectueel. Deze vrouw heeft dezelfde voornaam als zij en houdt zich bezig met dezelfde thematiek. Geen wonder dat de twee stelselmatig door elkaar worden gehaald. Alleen heeft deze dubbelganger in de loop der tijd een andere, extremistische afslag genomen en propageert ze tegenwoordig alles wat Naomi Klein al haar hele leven bestrijdt.

Hoe heeft deze vrouw zo kunnen worden? En waarom zijn zo veel van onze naasten net als zij vertrokken naar een onnavolgbare realiteit, die toch angstwekkend veel lijkt op de onze? Klein gaat op zoek naar een antwoord in deze 'Spiegelwereld' van wellness-rechts, complotdenkers en populistten. Maar uiteindelijk leert een blik in de spiegel ons natuurlijk vooral iets over onszelf.

Klein richt haar blik naar binnen, naar onze collectieve geestestoestand, maar ook naar buiten, waar de klimaat-, economische, medische, en politieke crises van deze tijd overal in elkaar grijpen. Zo eindigt wat begon als het verslag van een persoonlijke obsessie als een briljante politieke en culturele analyse. Bovenal is *Dubbelganger* een zoektocht naar een uitweg uit de Spiegelwereld, een manier om – verenigd en solidair – de wanhoop en de verwarring achter ons te laten.

Van Naomi Klein verschenen eerder bij De Geus

De shockdoctrine

No Time

No Logo

Nee is niet genoeg

Brand!

Naomi Klein

Dubbelganger

Een reis naar de spiegelwereld

Uit het Engels vertaald door
Alexander van Kesteren

DE GEUS

Oorspronkelijke titel *Doppelganger. A Trip into the Mirror World*,
verschenen bij Farrar, Strauss & Giroux

Oorspronkelijke tekst © Naomi Klein, 2023

All rights reserved

Nederlandse vertaling © Alexander van Kesteren en De Geus BV,

Amsterdam 2023

Omslagontwerp Rouwhorst + Van Roon, naar een ontwerp
van C.S. Richardson

Omslagillustratie © Kourosh Keshiri

Typografie binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 445 4912 6

NUR 320

naomiklein.org

TER NAGEDACHTENIS AAN:

Mike Davis,

Barbara Ehrenreich,

bell hooks,

Leo Panitch

Er was een vreselijke meerderheid van duplicaten ontstaan.
– Fjodor Dostojevski, *De dubbelganger*, 1846

Hoevelen van iedereen zullen er zijn?
– Jordan Peele, *Us*, 2019

Inhoud

Inleiding: Off-brand ik 11

DEEL EEN: DUBBELLEVEN

- 1 Occupied 29
- 2 Enter corona, de dreigingsvermenigvuldiger 47
- 3 Mijn mislukte merk, of: Noem me bij haar naam 67
- 4 Een ontmoeting met mezelf in de bossen 96

DEEL TWEE: SPIEGELWERELD

- 5 Ze weten alles over mobiele telefoons 105
- 6 Diagonale lijnen 131
- 7 MAGA's plus een 157
- 8 Lachwekkend serieus, serieus sprakeloos 187
- 9 Radicaal-rechts verenigt zich met radicaal-onconventioneel 216
- 10 Autisme en antivax, de prequel 263

DEEL DRIE: SCHADUWLANDEN

- 11 Kalmte, complotten... kapitalisme 303
- 12 De enige uitweg is de terugweg 335
- 13 De nazi in de spiegel 364
- 14 De onontkoombare etnische dubbelganger 378

DEEL VIER: DE REALITEIT ONDER OGEN

15 Ontzelveu 433

Epiloog: Wie is de dubbelganger? 466

Noten 475

Dankwoord 511

Register 515

INLEIDING: OFF-BRAND IK

Ter verdediging: het was nooit mijn bedoeling dit boek te schrijven. Ik had geen tijd. Niemand die erom vroeg. Sommigen waarschuwden me zelfs uitdrukkelijk het niet te doen. In ieder geval niet nu. Niet nu de wereld wordt geteisterd door zoveel letterlijke en figuurlijke branden. En zeker niet hierover.

Andere Naomi, zo noem ik haar tegenwoordig. Degene met wie ik al meer dan tien jaar constant word verward. Mijn dubbelganger met het volumineuze kapsel. Degene die anderen kennelijk niet van mij kunnen onderscheiden. Degene die allerlei extreme dingen doet, waardoor onbekenden me hekelen, bedanken of hun medelijden met me betuigen.

Dat ik het überhaupt in een soort codetaal over haar heb, getuigt van de absurditeit van mijn situatie. Een kwarteeuw lang was ik iemand die schreef over de macht van grote bedrijven en de ravage die ze aanrichtten. Ik glip in verre landen naar binnen bij fabrieken waar misstanden plaatsvinden, en steek de grenzen over van landen die zuchten onder een militaire bezetting. Ik doe verslag van de nasleep van olielekken en categorie 5-orkanen. Ik schrijf boeken met Grote Ideeën over Serieuze Onderwerpen. Maar in de maanden en jaren dat ik deze tekst schreef – een periode waarin begraafplaatsen ruimte tekortkwamen en miljardairs zichzelf de ruimte in schoten – leek alles wat ik wilde schrijven of had kunnen schrijven slechts een hinderlijke verstoring, een brutale onderbreking. Of ik wilde deelnemen aan evenementen in de aanloop naar de klimaatop

van de Verenigde Naties? Nee, sorry, mijn agenda zit vol. Een reactie misschien op de terugtrekking van Amerikaanse troepen uit Afghanistan? Op de twintigste gedenkdag van 11 september? Op de Russische invasie van Oekraïne? Nee, nee en nog eens nee.

In juni 2021, toen dit project inmiddels echt uit de klauwen liep, kreeg de zuidkust van British Columbia, de Canadese regio waar ik tegenwoordig met mijn gezin woon, te maken met een merkwaardig nieuw weersverschijnsel: een zogenaamde hittekoepel. In dit statische hogedrukgebied voelde de dikke stroperige lucht als een grommend wezen dat zich met boosaardige bedoelingen opdrong. Meer dan zeshonderd mensen kwamen om het leven, onder wie veel ouderen; op onze kust raakten naar schatting tien miljard zeedieren levend gekookt; een hele stad ging in vlammen op.¹ Het gebeurt niet vaak dat deze afgelegen, dunbevolkte plek de internationale headlines haalt, maar de hittekoepel zorgde voor kortstondige wereldfaam. Een redacteur vroeg of ik, aangezien ik al vijftien jaar betrokken was bij de strijd tegen klimaatverandering, een verslag wilde schrijven hoe het was om zo'n ongekend, door klimaatverandering veroorzaakt verschijnsel mee te maken.

‘Ik ben bezig met iets anders,’ antwoordde ik terwijl de lijkvlucht mijn neusgaten vulde.

‘Mag ik vragen waarmee?’

‘Nee, mag je niet.’

Ik verwaarloosde wel meer in deze periode van koortsachtige smoesjes en uitvluchten. Die zomer liet ik toe dat mijn negenjarige kind zoveel naar de bloederige natuurserie *Animal Fight Club* keek dat hij de hebbelijkheid ontwikkelde me achter mijn bureau te rammen ‘als een witte haai’. Ik bracht lang niet genoeg tijd door met mijn ouders, hoewel ze slechts een halfuurtje verderop wonen en als tachtigers statistisch gezien kwetsbaar waren voor zowel de verzengende hittekoepel als de dodelijke pandemie die op de wereld huishield. In de herfst stelde mijn echtgenoot zich kandidaat voor een zetel in

het Canadese parlement. Ik ging weliswaar mee op een paar campagnetrips, maar ik besef heus dat ik meer had kunnen doen.

Ik liet het allemaal verslonzen zodat ik tijd had om... ja, om wat eigenlijk? Om haar inmiddels opgeschorte Twitteraccount te checken? Om tijdens haar optredens in Steve Bannons podcast iets te begrijpen van de vonken die tussen hen oversloegen? Om meer van haar zelfgeproduceerde filmpjes te bekijken waarin ze waarschuwt voor een complot dat is opgezet door de Chinese Communistische Partij (CCP), Bill Gates, Anthony Fauci en het World Economic Forum, en dat zo massaal dood en verderf zou zaaien dat alleen de baarlijke duivel zelf erachter kon zitten?

Waar ik me nog het meest voor schaam, is het onnoemelijke aantal podcasts dat ik bingede, al die verloren uren die ik nooit zal terugkrijgen. Een masteropleiding aan uren. Ik zei tegen mezelf dat het 'research' was. Dat als ik inzicht wilde verwerven in haar en haar fellowtravellers, die inmiddels openlijk de strijd met de objectieve werkelijkheid aanbonden, ik mezelf moest onderdompelen in het hele archief van verschillende bijzonder productieve wekelijkse en tweewekelijkse shows. Die hebben namen zoals *QAnon Anonymous* en *Conspirituality*, doen niet aan editen, en ontrafelen en deconstrueren de met elkaar vermengde werelden van complottheorieën en wellnessboeren, en hun verschillende kruisingen met coronatkenning, antivaxhysterie en opkomend fascisme. Bovendien moest ik ook de dagelijkse output van Bannon en Tucker Carlson bijhouden, in wier shows Andere Naomi inmiddels een vaste gast was.

Bijna elk verloren moment was ik aan het luisteren: terwijl ik de was opvouwde, de afwasmachine uithaalde, de hond uitliet, mijn kind naar school reed (om hem later ook weer op te halen). In een vorig leven waren het momenten dat ik naar muziek of het echte nieuws luisterde, dat ik de mensen belde die me lief zijn. 'Ik heb het gevoel dat ik dichterbij de presenta-

toren van *Conspirativity* sta dan bij jou,' jammerde ik op een avond op de voicemail van mijn beste vriendin.

Ik hield mezelf voor dat ik geen keus had. Dit was absoluut geen gruwelijk frivole en narcistische verspilling van de gecoprimeerde tijd waarin ik had kunnen schrijven terwijl de uren van onze snel opwarmende planeet wegtikken. Ik rechtvaardigde mijn gedrag door mezelf voor te houden dat Andere Naomi, als een van de effectiefste makers en verspreiders van mis- en desinformatie over een van onze urgentste crises, en bovendien als iemand die velen inspireerde om uit verzet tegen een vrijwel volkomen gefantaseerde 'tirannie' de straat op te gaan, zich op het punt bevond waar verschillende krachten samenkwamen die weliswaar volslagen belachelijk, maar ook belangwekkend zijn. Want de verwarring die ze zaaien en de zuurstof die ze opnemen belemmeren in toenemende mate zo'n beetje al het nuttige en heilzame wat mensen eventueel, op een zeker moment, samen tot stand zouden kunnen brengen.

Zoals ervoor zorgen dat de ruimtereizigers-miljardairs weer met beide benen op de grond komen te staan en hun oneerlijk verdiende winsten worden ingezet ter financiering van huisvesting, gezondheidszorg en het uitfaseren van fossiele brandstoffen, voordat het te laat is en onze toekomst een eindeloos uitgestrekte hittekoepel is geworden. Of, op een lager ambitieniveau, om je kind dat zich met een haai vereenzelvigd naar de basisschool te kunnen sturen zonder dat je bang hoeft te zijn dat hij thuiskomt met een zeer besmettelijk en potentieel dodelijk virus doordat de ouders van zijn klasgenootjes er rotsvast van overtuigd zijn dat vaccins deel uitmaken van een samenzwering om genocide te plegen en de mensheid tot slaaf te maken, aangezien een dame op het internet genaamd Naomi hen daarvan had overtuigd.

'Dubbelganger' is afgeleid van het Duitse *Doppelgänger*. In het Engelse taalgebied wordt het woord soms ook letterlijk vertaald als *double-walker*, en als je er zo eentje hebt, kan ik je vertellen, is dat een heel verontrustende ervaring. Sigmund

Freud beschreef dit ‘unheimliche’ gevoel als ‘het griezelige van iets wat ooit heel gewoon en vertrouwd was,’ maar dat ineens niet meer is.² Het ‘unheimliche’ gevoel dat teweeg wordt gebracht door dubbelgangers, is bijzonder sterk omdat jijzelf datgene bent wat vreemd is geworden. Freud schreef dat iemand met een Doppelgänger ‘zich soms identificeert met een ander en daardoor onzeker wordt over zijn of haar ware zelf’.³ Nu ben ik het zeker niet altijd eens met Freud, maar hierin had hij gelijk.

Daar komt nog een extra dimensie bij: mijn dubbelganger heeft op haar beurt zo’n verstrekkende politieke en persoonlijke transformatie doorgemaakt dat velen hebben geconcludeerd dat ze haast een dubbelganger van haar vroegere zelf lijkt. In zekere zin maakt mij dat een dubbelganger van een dubbelganger. Een toestand zo unheimisch dat zelfs Freud er geen rekening mee heeft gehouden.

Ik ben zeker niet de enige die de indruk heeft dat de werkelijkheid op de een of andere manier is vervormd. Bijna iedereen die ik ken, heeft me verteld over mensen die ze *down the rabbit hole* hebben verloren. Ouders, broers of zussen, goede vrienden, en ook intellectuelen en commentatoren bij wie ze zich vroeger thuis voelden, zijn onherkenbaar geworden. Veranderd. Het leek of de krachten die mijn wereld hebben gestabiliseerd, onderdeel uitmaken van een wijdvertakt web aan krachten dat onze wereld in het algemeen destabiliseert – en dat we pas weer vaste grond onder de voeten zullen hebben zodra we deze krachten hebben geïdentificeerd en begrepen.

Al ruim twintig jaar, sinds die lijnvliegtuigen zich in het glas en staal van het World Trade Center boorden, houd ik me bezig met de grootschalige schokken die onze collectieve synapsen door elkaar klutsen, massale regressie veroorzaken en mensen transformeren tot gewillige prooien van demagogen.

In de jaren waarin ik werkte aan *De shockdoctrine*, mijn boek uit 2007 over dit onderwerp, verdiepte ik me in de manieren waarop verwarrende postshocktoestanden opportunistisch werden geëxploiteerd. Dat gebeurde tegen allerlei achtergronden: de terreuraanslagen van 11 september, de ineenstorting van de Sovjet-Unie, de invasie van Irak, de orkaan Katrina, en evengoed gebeurtenissen van veel langer geleden. Terwijl de bevolking verschrikt, verlamd of afgeleid was, zagen machtsbeluste actoren hun kans schoon om zonder enige vorm van maatschappelijk debat of democratische instemming beleid erdoor te drukken dat alleen gunstig was voor de grote bedrijven. Deze dynamiek deed denken aan de meedogenloze methoden waarmee folteraars gebruikmaken van afzondering en stress om hun gevangenen mentaal te verzwakken en uiteindelijk te breken. Tijdens dat onderzoek en terwijl ik schreef over de aantasting van politieke rechten en de verkoop van publieke gronden en diensten aan de hoogste bidder, ging ik er altijd van uit dat ikzelf immuun zou zijn voor deze shocktactieken. Ik wist immers hoe die werkten. Ik zou niet in de war raken tijdens ongekende gebeurtenissen, ik zou tijdens crises mijn hoofd koel houden en anderen kunnen helpen hun hoofd koel te houden. Dat dacht ik althans.

Terugkijkend besef ik beschaamd hoe makkelijk ik het had. Dat ik me immuun kon voelen voor shocks, had ik vooral te danken aan de afstand die bestond tussen mij en de crisislocaties. Het waren immers niet mijn familieleden die vanuit de lucht werden vermoord. Het was niet mijn eigen buurt die op de nominatie stond voor de sloop, en het waren niet de docenten van mijn eigen kind die op straat werden gezet zodat openbare scholen tot particuliere scholen konden worden getransformeerd.

Maar corona... corona was anders. De pandemie gooide ook mijn leven overhoop, zoals zij dat deed met dat van iedereen. De eerste vier maanden, toen ik nog in New Jersey woonde, zat ik thuis in lockdown met mijn neurodivergente zoon. Ik pro-

beerde hem tevergeefs te helpen bij het volgen van zijn onlinelessen en om, belangrijker nog, zijn poreuze ziel te sussen; hij kon niet anders dan de doodsangst die in de lucht hing absorberen. Onze burens werden opgehaald door ambulances. Het virus sloeg gaten in onze vriendengroep. Ik was nog altijd een van de gelukkigen, ik bevond me immers niet in de frontlinie van de verpleegzalen met covidpatiënten. Maar mijn gebruikelijke journalistieke distantie beschermde me niet tegen de pandemie. Elke ochtend werd ik uitgeput wakker, om vervolgens in een afgestompt waas naar mijn schermen te zitten staren. Het nieuwe hieraan was dat dit niet andermans shock was. En toen bleven de shocks maar komen.

We raken in een shocktoestand wanneer we – individueel of als samenleving – onverwachts een letterlijk ongekende gebeurtenis meemaken waarvoor we nog geen afdoende verklaring paraat hebben. In essentie is een shock de leegte die ontstaat tussen een gebeurtenis en de verhalen die voorhanden zijn om die gebeurtenis te verklaren. De mens is bij uitstek een narratief wezen, dat zich zeer onbehaaglijk voelt bij het ontbreken van betekenis. Dat is dan ook waarom opportunistische actoren, de mensen die ik aanduidde als ‘rampkapitalisten’, het vacuüm konden vullen met hun kant-en-klare wensenlijstjes en simplistische verhalen van goed versus kwaad. Die verhalen zelf zijn misschien karikaturaal onjuist (zoals na 11 september: ‘Je bent voor ons of voor de terroristen’ in combinatie met ‘Ze haten onze vrijheid’). Maar die verhalen bezitten de niet te veronachtzamen kwaliteit dat ze er in ieder geval zijn. Louter dat maakt ze beter dan het niets van de leegte.

‘Kom bij elkaar, vind houvast en formuleer je verhaal.’ Dat advies geef ik al twintig jaar om op momenten van collectief trauma en collectieve desoriëntatie te voorkomen dat je in shock raakt. ‘Verwerk de shock samen,’ zei ik tegen mensen. ‘Creëer samen betekenis. En weersta de prultirannen die je vertellen dat de wereld nu een onbeschreven blad is waarop zij hun gewelddadige verhalen kunnen neerkrabbelen.’

Het is een goed advies. Alleen maakte het coronavirus het zo verdraaid lastig om het op te volgen. De indamming van het virus dwong velen van ons, en mij dus ook, in precies die omstandigheden waarbinnen mensen het grootste risico lopen om in een shocktoestand te raken, namelijk aanhoudende stress en afzondering. Mijn eigen isolement werd extremer toen we na vier maanden coronapandemie terugkeerden naar Canada. Aanvankelijk was het bedoeld als een tijdelijk verblijf om dichterbij mijn ouders te zijn. Maar zoals zoveel anderen bleven we hangen. Tegenwoordig wonen we permanent op een rots aan het einde van een doodlopende weg. De dichtstbijzijnde stad ligt drie uur verderop, inclusief oversteek met een niet zo betrouwbare pont. Toch spijt het me slechts sporadisch dat ik bezorgmaaltijden, een betrouwbare stroomvoorziening en de metro heb opgegeven voor een plattelandsschool die openblijft, bospaden om de hoek en de kleine, maar niettemin reële kans een glimp op te vangen van de zwarte rugvin van een orka die door de staalblauwe wateren van de Salish Sea klieft. Het leven is hier goed. Althans, wanneer de omgeving niet stikt in de hitte of de rook van de bosbranden, of wordt geranseld door allerlei stormen waarvan we telkens nieuwe namen moeten leren onthouden (in één lange natte winter kwamen ‘bomcycloon’, ‘atmosferische rivier’ en *pineapple express* voorbij). Maar het is wel afgelegen. Dus misschien is dat wat me ten slotte dreef naar (of over?) het randje van de afgrond. De ene maand na de andere zonder de fysieke aanwezigheid van mensen om samen mee te voelen en denken.

Dat dus, en ook dat ik online op zoek ging naar een surrogaat voor de vriendschap en gemeenschapszin die ik zo miste, maar in plaats daarvan stuitte ik op De Verwarring: een heel blik mensen dat het had over mij en wat ik had gezegd en gedaan. Alleen was ik het niet. Zij was het. En dat wierp een alarmerende vraag op: wie was ik dan nog?

In een poging de zonderlinge toestand waarin ik me bevond te duiden, las en keek ik alles wat ik maar kon vinden over dou-

bles en dubbelgangers, van Carl Jung tot Ursula K. Le Guin en van Fjodor Dostojevski tot Jordan Peele. Ik vatte een fascinatie op voor de figuur van de dubbelganger, voor zijn of haar betekenis in de antieke mythologie en de vroege psychoanalyse. De manier waarop het gedubbelde zelf ons hoogste streven vertegenwoordigt: de eeuwige ziel, het ongrijpbare verschijnsel dat het lichaam zou overleven. En de manier waarop de dubbelganger tevens staat voor de meest onderdrukte, verdorven en afgewezen delen van onszelf. Die aspecten waarvan we de aanblik niet kunnen verdragen: de kwaadaardige tweeling, de schaduw-ik, het antizelf, de Hyde van de Jekyll die we zijn. Uit deze verhalen leerde ik al gauw dat mijn identiteitscrisis waarschijnlijk onvermijdelijk was: wanneer een dubbelganger verschijnt, is dat bijna altijd chaotisch en stressvol en werkt het bijna onvermijdelijk paranoia in de hand. Vrijwel altijd wordt degene die zijn of haar dubbelganger ontmoet door de frustratie en unheimliche aard van deze ervaring tot het uiterste gedreven.

Dubbelgangers zijn echter niet alleen bronnen van kwelling. Eeuwenlang werden dubbelgangers ook gezien als waarschuwingssignalen of boodschappers. Wanneer de werkelijkheid zich verdubbelt en voor een breking van zichzelf zorgt, betekent dat vaak dat iets belangrijks wordt genegeerd of ontkend: een deel van onszelf en onze wereld dat we niet willen zien. Wordt de waarschuwing niet in acht genomen, dan wacht groot gevaar. Dat geldt niet alleen voor individuen, maar ook voor hele samenlevingen wanneer die verdeeld, verdubbeld, gepolariseerd of opgesplitst raken in verschillende ruziënde kampen die kennelijk elkaars taal niet spreken. Samenlevingen als de onze.

Alfred Hitchcock duidde deze duizelingwekkende Doppelgängertoestand in zijn gelijknamige filmklassieker uit 1958 aan als 'vertigo'. Maar afgaande op mijn eigen ervaring vind ik de term die de Mexicaanse filosoof Emilio Uranga in 1952 gebruikte nog toepasselijker: *zozobra*. Dit Spaanse woord bete-

kent 'existentiële angst' en 'fundamentele melancholie'. Daarnaast verwijst 'zozobra' naar een algemene onzekerheid: 'Een manier van zijn die onophoudelijk weifelt tussen twee mogelijkheden, twee affecten, zonder te weten op welke van de twee zich te kunnen verlaten.' Absurditeit en ernst; gevaar en veiligheid, leven en dood. Uranga schrijft: 'Als gevolg van deze schommelende besluiteloosheid lijdt de ziel, ze voelt zich verscheurd en gewond.'⁴

Philip Roth onderzocht deze schommelbeweging in zijn dubbelgangerroman *Operatie Shylock*. Over een kopie van Roth schreef hij: 'Het is te lachwekkend om serieus te nemen en te serieus om lachwekkend te zijn.'⁵ Die zin werd mijn mantra gedurende deze unheimliche periode. Zijn de politieke bewegingen die Andere Naomi helpt leiden lachwekkend en de aandacht niet waard, óf maken ze deel uit van een serieuze verandering van onze wereld waarvan we ons met grote urgentie rekenschap moeten geven? Zou ik moeten lachen of huilen? Zit ik nog steeds stil op deze rots of beweegt alles heel snel?

Als we mogen afgaan op de dubbelgangerliteratuur en -mythologie, krijgt degene die wordt geconfronteerd met zijn of haar dubbelganger de opdracht op reis te gaan, op een queeste om te begrijpen welke boodschappen, geheimen en waarschuwendende voortekenen er worden gegeven of onthuld. Dat is dus wat ik heb gedaan. Ik duwde mijn dubbelganger niet weg, maar probeerde zoveel mogelijk te weten te komen over haar en de trends waarvan ze onderdeel is. Ik volgde haar spoor terwijl ze almaar dieper verdween in een complotdenkersnetwerk van rabbit holes. In die konijnenholen lijkt het vaak of mijn eigen shockdoctrine-onderzoeken op hun kop worden gezet en worden voorgesteld als een netwerk van verzonnen plots om de zo reële crises waarvoor we ons gesteld zien – van COVID-19 en klimaatverandering tot Russische militaire agressie – te kunnen afschilderen als valsevlagoperaties die in werkelijkheid zijn opgezet door de Chinese communisten/corporate globalisten/Joden.

Ik onderzocht haar bondgenootschappen met een aantal van de kwaadwilligste mensen op aarde, types die op grote schaal informatiechaos veroorzaken en in het ene land na het andere opgewekt ophitsen tot opstanden. Ik bestudeerde dat wat het hun opleverde – op politiek, emotioneel en financieel gebied – en onderzocht de diepe raciale, culturele en historische angsten en ontkenningen waaruit ze putten. Bovenal probeerde ik te begrijpen met welke soort antwoorden we de bronnen van de snelgroeiende macht van deze zwaarbewapende, antidemocratische krachten kunnen wegnemen.

Deze achtervolging voelde gerechtvaardigd. Ik ben zo lang zo regelmatig verward met Andere Naomi dat ik vaak het gevoel heb gehad dat zij degene was die mij achtervolgde. Het leek niet meer dan terecht dat ik de rollen omdraaide en haar op mijn beurt achtervolgde.

In verhalen over dubbelgangers, tweelingen en bedriegers fungeert de dubbelganger vaak als een ongewenst soort spiegel die de hoofdpersoon een ijdele en corrupte versie van hem- of haarzelf voorhoudt. Ik verklap niet te veel als ik zeg dat ikzelf die onaangename schok van herkenning meer dan eens heb gevoeld terwijl ik naar mijn dubbelganger keek. Maar wat me ertoe aanzette dit boek te schrijven, en waarom ik ermee doorging ook wanneer het om verschillende redenen beter leek de pen neer te leggen, is dat hoe meer ik naar haar keek – naar haar desastreuze keuzes en de genadeloze manieren waarop ze vaak door anderen werd behandeld – des te meer me het gevoel bekwam dat ik niet alleen naar de onwenselijke kanten van mezelf keek, maar dat ik hier ook een uitvergroting zag van tal van onwenselijke aspecten van onze gemeenschappelijke cultuur. De alomtegenwoordige zucht naar steeds vluchtiger relevantie; de manier waarop we mensen afdanken die er een zootje van hebben gemaakt; de trivialisering van woorden en het afschuiven van verantwoordelijkheid; en ga zo maar door. Door naar haar te kijken leerde ik uiteindelijk niet alleen mezelf beter zien, maar ook, gek genoeg, de gevaarlijke systemen

en linke dynamiek waarin we allemaal verstrikt zitten.

Dit boek is dan ook geen biografie van Andere Naomi en biedt evenmin een psychoanalytische diagnose van haar gedrag. Het is daarentegen mijn poging om mijn eigen dubbelgangerervaring – de teweeggebrachte chaos en de lessen die ik leerde over mezelf, haar en ons – te gebruiken als een wegwijzer naar en door hetgeen ik als onze dubbelgangercultuur ben gaan beschouwen. Een cultuur die wemelt van allerlei vormen van verdubbeling en waarin iedereen die online een beeld van zichzelf boetseert of actief is als een avatar zijn eigen dubbelgangers creëert, virtuele versies van onszelf die ons bij anderen vertegenwoordigen. Binnen deze cultuur zijn velen zichzelf gaan beschouwen als een *personal brand*, als een afgesplitste identiteit die je tegelijkertijd wel en niet bent, een Doppelgängerrol dus die we in de digitale ether continu spelen en performen. Het is de toegangsprijs van een roofzuchtige aandachts-economie. Ondertussen gebruiken techbedrijven die schatten aan data om machines te trainen om kunstmatige simulaties van menselijke intelligentie en functies te creëren. Deze levens-echte datadoubles kennen hun eigen agenda, hanteren hun eigen logica en brengen hun eigen dreigingen mee. Ik bleef mezelf dan ook afvragen: wat doen al deze verdubbelingen met ons? Hoe stuurt dat onze aandacht en hoe bepaalt het – nog doorslaggevender – wat we negeren?

Terwijl ik mijn dubbelganger schaduwde in haar eigen wereld – een plek waar wellnessinfluencers met hun soft focus in naam van het redden en beschermen van ‘de kinderen’ gemeene zaak maken met vuurspuwende radicaal-rechtse propagandisten – merkte ik dat ik gaandeweg steeds meer vormen van verdubbeling aan de kaak stelde, met veel verstrekkender consequenties bovendien. Zoals de manier waarop alle politiek steeds meer aandoet als een spiegelwereld, waarbij de samenleving in tweeën is gesplitst en elk kamp zichzelf definieert door zich tegen de ander af te zetten. Wat de een ook zegt en gelooft, de ander lijkt verplicht het exacte tegenovergestelde te beweren

en geloven. Hoe verder ik afdaalde, hoe meer ik dit verschijnsel overall om me heen waarnam: mensen die zich niet laten leiden door kenbare principes of opvattingen, maar als groepsleden die per definitie yin spelen als de ander yang doet; gezond versus zwak, 'wakker' versus *sheep*; rechtschapen versus ontaard. Deze opposities bezetten de ruimte waarin vroeger werd nagedacht.

Aanvankelijk hield ik dat wat ik in de wereld van mijn dubbelganger zag voor een tomeloze zwendel. Na een tijdje kreeg ik echter sterk de indruk dat ik in real time getuige was van het ontstaan van een nieuwe en gevaarlijke politieke formatie, met haar eigen bondgenootschappen, wereldbeeld, slogans, vijanden, codewoorden, no-go's – en bovenal met haar manoeuvres in voorbereiding op de machtsovername.

En dat was allemaal, zo werd langzaamaan duidelijk, verweven met een andere, nog veel onheilspellender vorm van verdubbeling: de aloude manier waarop ras, etniciteit en gender gevaarlijke doubles in het leven roepen die boven hele bevolkingsgroepen hangen. De ander die wordt voorgesteld als Wilde. Terrorist. Dief. Hoer. Eigendom. Dit brengt me bij het meest beangstigende aspect van mijn dubbelgangerreis, namelijk dat niet alleen het individu een boosaardige tweeling of geniepige double kan hebben, maar dat dat ook geldt voor hele landen en culturen. Velen voelen en vrezen een doorslaggeven-de ommezwaai. Van democratisch naar autoritair. Van seculier naar theocratisch. Van pluralistisch naar fascistisch. Op sommige plekken heeft deze ommezwaai al plaatsgevonden. Op andere lijkt die zo dichtbij en lijkt dit scenario zo vertrouwd als een vervormde reflectie in de spiegel.

Naarmate mijn onderzoek vorderde, was dit de dubbelgangervorm waar ik me steeds grotere zorgen over maakte: de fascistische clowneske staat die als de kwaadaardige tweeling van de liberale westerse democratie altijd aanwezig is en ons dreigt te verzwelgen met zijn meedogenloze minachting van de ander en zijn vurige koortsdromen van een zuivere gemeenschap.

Het idee van de dubbelganger wordt al eeuwen gebruikt om ons te waarschuwen voor deze schaduwversies van onze collectieve zelden, voor de mogelijkheid van dit soort monsterlijke toekomsten.

Zijn we daar al? Nog niet helemaal, niet iedereen althans. Maar de pandemie, die boven op zoveel andere, lang weggedrukte noodsituaties kwam, voerde de mensheid naar een plek waar we niet eerder zijn geweest. Het lijkt op wat we kennen, maar is toch anders. Die andersheid verklaart het unheimische gevoel van vervreemding dat velen van ons probeerden te benoemen. Alles is vertrouwd, alleen toch ook weer helemaal niet. Griezellig bevreemdende mensen, de politiek die op haar kop staat, en zelfs, terwijl de ontwikkeling van kunstmatige intelligentie steeds sneller gaat, de toenemende moeilijkheid om echt van onecht te onderscheiden. Dat gevoel van desoriëntatie waarover we het hebben? Van niet weten wie je kunt vertrouwen en wat te geloven? Van vrienden en geliefden die zich ineens gedragen als vreemden? Het wordt veroorzaakt doordat onze wereld is veranderd terwijl de meesten van ons, als in een collectieve jetlag, nog hangen aan de ritmes en gewoonten van de plek die we hebben achtergelaten. Het is de hoogste tijd op deze nieuwe plek houvast te vinden.

José Saramago schrijft in zijn roman *De man in duplo*: 'Chaos is niet meer dan nog niet ontraadselde orde.'⁶ Dit is dan ook mijn poging de chaos van de dubbelgangercultuur te ontraadselen, om een weg te vinden in zijn labyrint van gesimuleerde zelden en digitale avatars, zijn massasurveillance, raciale en etnische projecties, fascistische dubbelgangers en de behoedzaam ontkende schaduwen die ineens allemaal tegelijkertijd aan de oppervlakte treden. Deze tocht zal een paar vreemde wendingen nemen. Maar wees gerust, ik verricht dit cartografenwerk niet om vervolgens gevangen te blijven zitten in het spiegelpaleis, maar om dat te doen waarvan ik weet dat velen ernaar verlangen: ontsnappen aan zijn gekmakende begrenzinnen en de weg vinden naar een soort collectieve macht en rich-

ting. Het grote doel is een uitweg te vinden uit deze toestand van collectieve vertigo en samen een plek te bereiken waar het aanmerkelijk beter is.